

РОЛЬ ГАЛУЗІ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЗНАНЬ У ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ ДЛЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Кулаковський Т. Ю., к.психол.н.

Постановка проблеми. Одним із перспективних напрямів вирішення проблеми підвищення ефективності економіки є розвиток сільськогосподарського виробництва, т. я. Україна має високоякісні земельні ресурси. Для ефективного освоєння останніх необхідні кваліфіковані фахівці, і в першу чергу – фермери, яких, на жаль, не готує система вищої освіти.

Аналіз останніх досліджень. На сьогоднішній день проблема підготовки фахівців аграрного профілю розробляється багатьма українськими та іноземними науковцями. До них належать: А. Бугерко, А. Єсаулов, А. Каплун, В. Лозовецька, В. Мельниченко, Н.

Костриця, О. Гущина, В. Соколов, К. Двояшкіна, О. Вощевська, Л. Ритікова, Дж. Бейлі, А. Нолан, Л. Фіппс, Е. Озборн та інші.

Мета – Оцінити вплив підготовки фахівців для аграрного сектору на ефективність сільськогосподарської діяльності і довести необхідність удосконалення процесу підготовки кадрів для аграрного сектору шляхом додаткового введення психологічних дисциплін.

Виклад основного матеріалу. За індексом людського розвитку (ІЛР) Україна у 2011 р. посіла 76 місце з 187 країн і територій, опустившись по сходинці на 7 штабелів (у 2010 р. – було 69 місце).

Негативний вплив на формування цього показника по нашій країні має **показник рівня життя**, який оцінюється через ВВП на душу населення при паритеті купівельної спроможності (ПКС) в доларах США. Цей показник у 2010 р. становив в Україні – **6535** дол., а в Норвегії (перше місце за ІЛР) – 58810 дол., або в 9 разів більше. За цим показником нижчі місця за Україною обіймають лише сім країн: Вірменія, Грузія, Індія, Молдова, Узбекистан, Киргизстан, Таджикистан.

Україна має надзвичайні умови для розвитку сільського господарства, за рахунок якого могла б покращити рівень життя населення. Так, сільськогосподарська країна Данія, маючи гірші земельні ресурси, демонструє показник рівня життя, в розмірі 36404 дол. США, що майже в 6 раз більше аніж в Україні.

Одну із причин такого стану справ в нашій країні ми вбачаємо у низькій ефективності сільськогосподарського виробництва. У 2010 р. у порівнянні з 1990 р. виробництво сільськогосподарської продукції (у порівняльних цінах 2005 р.) скоротилося на 31%. Значне скорочення виробництва продукції відбулося в тваринництві: виробництво м'яса у забійній вазі скоротилося на 52,75%, молока – на 54,29%.

Низьким залишається рівень рентабельності сільськогосподарського виробництва – 22,9% (це включаючи мисливство і лісове господарство), серед підприємств 29% є збитковими. Рівень рентабельності зернових знизився на 261,2%, насіння соняшнику – на 210,4%; рентабельність виробництва ВРХ на м'ясо у 1990 р. становила – 20,6%, а в 2010 р. – (-35,9%).

У 2010 р. 73,86% сільськогосподарських підприємств становили фермерські господарства, які виробили продукції у порівняльних цінах 2005 р. – 5013 млн. грн., із 100536 млн. грн. продукції, виробленими усіма виробниками, тобто частка продукції, виробленої фермерськими господарствами становить лише 5%. Постає необхідність пошуку причин низької ефективності діяльності фермерських господарств. Фермери – це підприємці у сільськогосподарському виробництві. Невже фермери, які стали на шлях підприємництва, не хочуть виробляти більше? Адже основна мета підприємництва: «досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку» (ст.42 ГКУ). Проблема криється в історичному розвитку підприємництва в Україні.

Причин незадовільної ефективності фермерства як різновиду підприємницької діяльності, можна назвати безліч. Проте основною з них є те, що пошук шляхів вирішення цієї проблеми залишається переважно в сфері економічної науки, а отже, і всі заходи по сприянню розвитку підприємництва на селі лежать в площині економіки. Однак, вони спрямовані на все, що завгодно, окрім самої основи та ключового елементу розвитку ринкової економічної системи – особистості фермера, його індивідуальних характеристик, можливостей формування у населення здібностей до підприємницької діяльності.

Допускаються помилки ті вчені і практики, які ототожнюють особливі характеристики менеджера і підприємця, особливо, якщо брати до уваги, що менеджери радянського періоду формувалися при командно-адміністративній системі. Менеджерська діяльність – це виконавча діяльність, тобто менеджер виконує поставлене завдання, а підприємець, в першу чергу, повинен побачити в зовнішньому середовищі проблему, вміти визначити наскільки її рішення буде потрібно суспільству, визначитися з ресурсами і технологією поєднання ресурсів з метою одержання прибутку. При розгляді

відмінностей в діяльності підприємця і менеджера варто згадати твердження Т.І. Артем'євої «Справа в тому, що індивід може виконувати діяльність чисто операціонально, виконуючи у відповідності до заданого еталону, згідно інструкції, для чого йому абсолютно може бути досить тих чи інших знань, здібність до мислення, сприйняття, в ній участі брати не будуть» [1, с.128]. Звичайно, менеджер може бути підприємцем, як і будь-який індивід, але він має сформувати особливі підприємницькі здібності, які в силу особливості самої діяльності є не тотожними здібностям менеджера. В контексті сказаного варто пригадати слова К.К. Платонова: «Складна діяльність вимагає від особистості складних здібностей...» [3, с.93].

Підприємець, у тому числі і фермер, – це індивід, частка суспільства, а «будь-який індивід розвиває всі ті здібності, які визначаються даним етапом суспільно-історичного розвитку» [1, с. 30]. На нинішньому етапі суспільного історичного розвитку багато уваги у відповідних рішеннях урядових установ приділяється розвитку підприємництва, проте поза увагою залишається проблема формування класу підприємців, розвитку підприємницьких здібностей у населення.

Розглядаючи проблему формування підприємницьких здібностей у населення доречно пригадати слова С.Л. Рубінштейна «...сама природа людини – продукт історії. Природа людини формується і змінюється в процесі історичного розвитку в результаті трудової діяльності.» [4, с.539].

Здібності до підприємництва, як будь-які здібності індивіда, можуть розвиватися лише за наступних умов:

1. Здібності проявляються і розвиваються тільки в тій діяльності, котра вимагає відповідних здібностей (Б.М. Теплов, С.Л. Рубінштейн, Т.І. Артем'єва, С.Д. Максименко та ін.).

2. Розвиток здібностей неможливий без споживання, засвоєння уже напрацьованих методів і прийомів: - «ні одна здібність не може існувати, якщо вона не увібрала в себе ті методи і прийоми, котрі вже напрацьовані» [1, с.122].

3. Розвиток здібностей відбувається у діяльності і у відповідних для даного індивіда соціальних умовах. Тому, реальна підприємницька діяльність повинна бути розглянута у відповідності до соціальних умов, в котрих діє індивід.

Своєрідною передумовою розвитку підприємництва в Україні є його історичні корені. Останній етап розвитку підприємництва був самим довгим і самим драматичним (кінець 20 років до другої половини 80 років) - це період **панування адміністративно-командної системи управління**. Із легального сектору економіки підприємництво було витіснено в нелегальний сектор – в тіньову економіку.

Зважаючи на вище викладене можна зробити висновки – Україна не мала історичного досвіду розвитку підприємництва, а суспільство було позбавлено діяльності, в якій змогли б проявитися і розвинулися підприємницькі здібності.

Будь-які здібності формуються в процесі розвитку індивіда та в процесі діяльності.

Для з'ясування сутності таких здібностей необхідно виходити із п'ятої (за С.Д. Максименком) підструктури особистості «здібності» та із співвідношення здібностей і характеру за визначенням К.К. Платонова. К.К. Платонов рахує глибокою помилкою поширений погляд на здібності «як на деякі властивості особистості, рядоположні з іншими «звичайними» її властивостями або «властивостями характеру [3, с.87]. Розглядаючи здібності підприємця як складну категорію, доречно за відправну точку взяти вчення К.К.Платонова. Він пише: «Здібності – це структура властивостей людини, котрі входять в її чотири основні підструктури, але тільки потрібні для освоєння якої-небудь діяльності, виконуючи її і вдосконалюючись в ній; від таких властивостей залежить і ступінь задоволення особистості виконуваною діяльністю» [3, с.87]. Не випадково, дослідники з питань підприємництва, вивчаючи особливості підприємців, зосереджують свою увагу то на характерних рисах, то на здібностях.

Зважаючи на актуальність проблеми становлення особистості фермера (підприємця у

сільськогосподарському виробництві), розвитку його здібностей до підприємництва, вважаємо за необхідне при підготовці фахівців сільського господарства значну увагу приділити вивченню психології, особливо таких розділів психології як загальна психологія, організаційна психологія, економічна психологія, психологія підприємництва. Знання та вміння, отримані при вивченні цих дисциплін, сприятимуть майбутнім фахівцям сільськогосподарського виробництва успішно вести підприємницьку діяльність, що в свою чергу, призведе до досягнення кращих економічних і соціальних результатів та одержання прибутку, з одного боку, а з іншого – до покращання рівня життя населення України.

Висновки. 1. За індексом людського розвитку Україна посідає 76 місце із 187 країн світу та одне із останніх семи – за рівнем життя населення, що вказує на низьку ефективність використання наявних ресурсів, особливо природних, і в першу чергу – земельних.

2. Серед сільськогосподарських підприємств 73,86% займають фермерські господарства, які у 2010 р. виробили продукції 5% від загальної кількості. Основна причина криється в особі фермера, який є підприємцем, але немає здібностей до підприємницької діяльності.

3. Здібності є категорією, яку вивчає психологія. Формування здібностей до підприємницької діяльності здійснюється еволюційним шляхом, але на це підуть роки, а для одержання ефекту уже зараз необхідно підсилити фахову підготовку майбутніх фахівців аграрного сектору шляхом включення до навчальних планів таких дисциплін, як загальна психологія, організаційна психологія, економічна психологія. Це сприятиме сучасним фахівцям у започаткуванні власної справи, а ефективно використання наявних ресурсів країни дозволить підняти рівень життя усього населення.

Використані джерела інформації

1. Артемьева Т.И. Методологический аспект проблемы способностей / Артемьева Т.И. – М.: Наука, 1977. – 184 с.
2. Максименко С.Д. Психологія особистості / Максименко С.Д., Максименко К.С., Папуча М.В. – К.: Вид-во ТОВ «КММ», 2007. – 296 с.
3. Платонов К.К. Проблемы способностей / Платонов К.К. – М.: Наука, 1972. – 432 с
4. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии / Рубинштейн С.Л. – СПб.: ЗАО «Издательство «Питер», 1999. – 720с.